

Люди характеру є мотором всіх діянь серед народу, в якім живуть, є його підставою і піддержуючою силою. Могутність і свобода народів — спирається головню на моральних характерах одиниць. — Люди сильного характеру є совістю даного народу, бо як совість вказує нам, що маємо робити, так люди хрустального характеру своїм прикладом вказують нам, як поступати.

Характер в життю одиниці має більше значіння, як талант. Великі люди є рідким явищем і для ширшого загалу людей цей обсяг ділання є дуже обмежений, так що лише невелике число може натрапити на пригожі обставини, щоб дійти до великості. Зате кожний може чесно й відповідно до своїх сил виконувати всі свої обовязки, цю сіру, просту, буденну працю, до якої призначений. Не має в тім, щоправда, нічого геройського й надзвичайного, але ця безнастанна свідомість своїх обовязків ставить людину на висоті її буття.

Дуже часто, а головню під цю пору, мусимо мученицькі пориви й великі ідеали зручно впровадити в русло дрібних обовязків щоденного життя, що впливають з заповідей віри й любови ближнього та батьківщини. Тепер покищо не домагається від нас ні віра, ні батьківщина, щоб ми принесли своє життя на жертівник цілопалення, але зате віра й батьківщина ждуть від нас геройського виповнювання обовязків сірого будня.

Буває часом, що більше треба відваги й зусиль, щоб жити, ніж щоб умерти. Характерні люди впливають на своє довкілля наче за поміччю якоїсь укритої сили. А ця сила укрита якраз в їх шляхетних засадах, якими кермуються у своїм життю.

А нам треба якраз таких одиниць, таких твердих, шляхетних характерів. Нам треба витворити тип українця, що здібний не лише на героїчні вчинки, але й на вперту, буденну, дрібну працю, яка вимагає самовідречення й сильної волі. Наша доба, це доба передовсім праці конкретної, практичної й дрібної, розчисленої на десятки літ. Достоєвський має бодай частинну слушність, коли пише: „жертвувати життя це, здається, найлекше зо всіх жертв в багатьох таких випадках, а жертвувати наприклад зо свого життя, кипучого молодістю, пять-шість літ на трудну, тяжку науку, хоч би лише на це, щоб вдесятеро збільшити свої сили для служення тій самій правді, для того самого чину, котрий дана одиниця полюбила і який постановила виконати — така жертва буває часто для багатьох понад сили“...

Кожна одиниця вже тим самим, що живе і ділає серед даного народу, вносить до народньої скарбниці частину свого „Я“ — своїх духових прикмет. Моральна сила народу залежить від моральної вартости поодиноких людей.

І біда цій нації, в якій переважають безхарактерні одиниці, в якій вони займають чільні становища і є при кермі. До таких націй відносяться слова пророка Ізраїля: „Слухай, глупий народе, що не маєш серця: що, маючи очі, не бачите, і уха, й не

чуєте! Чи ж над таким народом не пімститься душа моя“... (Срем. 5, 21, sq. 29).

Чимало могутніх народів шезло з лица землі, тому що не дбали про гарт душі, про мораль, не звертали уваги на виховання сильних, чистих, незломних характерів.

Коли одного разу Людвик XIV. питався славного міністра Кольберта, чому він, володар такої великої і густо заселеної Франції, не може побити малої Голяндії, відповів йому міністр: „Це звідтіль походить, Найясніший Пане, що великість не залежить від простору посілостей, але від характеру його мешканців. Голяндці є пильні, тверезі й енергічні; тому то важко буде Вашій Королівській Ясності їх побідити“.

А Епікет так говорить: „Більше користи має держава, коли в малих дімках мешкають великі душі, ніж коли в великих палатах мешкають люди з рабськими душами“.

„Політика не рішає про долю народів“, — пише Масарик — рішають про неї почуття та ідеї, які виникають не в парламентах, лише в серцях і головах характерів, характерів не тільки висунених світом, але й людей, які перебувають в мозолистій праці в хатинах“.

Характер народу це його судьба, його внутрішній демон, що рішає про зміст його історії та взагалі про його становище в просторі й часі.

Момзен пише: „Історія в своїм невпиннім поході розторошує народи, які не мають твердості й гнучкості сталі“.

Тривалість даної нації залежить від постійности характерів. Багато морально зломаних, нехарактерних одиниць, не може бути задатком тривалости й сили нації. — Може здаватися, що ця нація стоїть на високім ступні цивілізації, а проте при сильнішим потрясенню рукою недолі, при сильнішим подуві загально світових подій, не видержує. — Не може існувати дійсна сила, могутність і здоров'я, без чистоти одиничних характерів. — Даний нарід може бути багатий, інтелектуально освічений, а проте стояти над берегом безодні. Нарід, в яким кожна одиниця творить сама для себе ціль і є собі „богом“, засуджений на неминучу загибелю. Зрештою, хай історія сама говорить фактами. Де тепер ця могутня колись римська держава, перед якою дрижав майже цілий тодішний світ? Що сталося з персами, що володіли над цілим сходом?

Ось що говорить Samuel Smiles: „Коли в яким народі перестають цінити чесноту, любов правди, чемність, совісність і справедливість, то такий нарід не заслуговує на життя. Якщо в яким народі настав час, коли багатства знищили його добрі обичаї, розкоші спричинили звиродніння, а партії цілковито всіх засліпили й розбили так, що честь, порядок, послух, чеснота й вірність належать до минувшини, коли чесні люди, які ще там є, погружені в такий темряві, що мусять мацати руками, щоб себе відшукати, коли вже нема жадної надії, щоб могли підвестися

